

תוכנית למידת חוץ, מבוססת Desert education מסלול ערבה/סיני קריית חינוך "שיטים"

תקציר:

במסגרת שבוע הלימודים בכיתות א'-ג' מתקיים יום למידה ייחודי - "יום חוץ". בית הספר אימץ את גישת "חינוך יער" והתאים אותה לצרכיו כך שתהיה גישה "חינוך מדבר", מתוך הבנה שהמדבר-הטבע הינו משאב ייחודי, המאפשר מענה משמעותי לתלמידיו. מטרת מסמך זה, הינה להכיר את תפיסת "חינוך מדבר" כפי שבית הספר רואה אותה לנכון, בהתבסס על תיאוריה מתוך "חינוך יער" והתנסות של בית הספר בשלוש שנים האחרונות. וכן לאפשר את יישומה המיטבי.

מבוא

בית הספר היסודי "שיטים" ממקומם בלב המדבר- הערבה התיכונה. ילדי הערבה הלומדים בבית הספר מכירים את הנוף המדברי המשתקף מביתם, מבליים בו לעיתים קרובות בטיולים משפחתיים או בטיולים בית ספריים. בעבר, היתה חלוקה מסורתית- למידה נעשית בכיתה, ויציאה אל הטבע, מתרחשת במסגרת ימי טיול מובנים, אשר מהווים גם יציאה מהשגרה, ובדרך כלל מועברים, על ידי ספק חיצוני של הדרכת טיולים. התקופה הנוכחית, מאופיינת במיעוט יציאה אל החוץ, על פי רוב מפאת עודף שימוש במסכים, הגורם גם לצמצום האינטראקציות הפיסיות והחברתיות, וכן מפאת הגבלות רבות יותר של הורים מחשש בטחוני ובטיחותי ליציאה אל החוץ. לכל אלו השלכות על השמנה, הפרעות קשב, בעיות מוטוריות, דיכאון ועוד. התקופה הנוכחית מאופיינת גם בפתיחות לגישות חינוכיות חדשניות. אחת הגישות הינה גישת ה"חינוך יער" - "Forest education" הרואה אפשרות ללמידה משמעותית, ביציאה אל החוץ, המאפשרת מענים חינוכיים- רגשיים, מעבר לאלו הניתנים בכיתה. אנו מוצאים כי היציאה ליום החוץ עונה על צרכים מגוונים ומאפשרת פלטפורמה משמעותית לתהליכי לימוד חברתיים- רגשיים ("SEL-social emotional learning"), למידת טבע, פיתוח החשיבה היצירתית, עידוד הסקרנות, היכרות של כוחות וכישורים המצויים בתלמידים. הפעילות במרחב זה במסגרת החינוכית ובשילוב הכלים החינוכיים (בנוסף לעובדה שהסביבה המדברית היא חצר המשחקים של תלמידנו), מאפשרת למדבר להיות כיתת לימוד נוספת, המשמשת ללמידה של תחומים רבים.

על כן בחר בית הספר להיות גוף המוביל את "למידת החוץ במדבר" ולהטמיע אותו במסלול ערבה/סיני, כך שיום החוץ הינו חלק בלתי נפרד מתהליך ההתאקלמות והלמידה של התלמידים בבית הספר. חווית הלמידה המתקיימת בימי החוץ מלווה את התלמידים במהלך השבוע ויוצרת הזדמנויות חינוכיות רבות.

יתרונות הלמידה של ימי החוץ (על פני למידה בכיתה) -

(התוצרים נוספים על הניסיון הבית ספרי וגישת ה forest education / desert education)

העצמה, בטחון עצמי ומסוגלות אישית:

במסגרת יום הלמידה אנו שמים דגש על חופש הבחירה של הילדים ללמידה אישית בזמן ומרחב שמעודדים עצמאות.

המורות שמות דגש על הכוונת התלמידים להתמודדות עם משימות קטנות, מאתגרות אשר מאפשרות לתלמידים הבנה של היכולות הגופניות והחברתיות שלהם, ויכולות הריכוז והלמידה, הנובעות מחקר הסביבה בה הם נמצאים.

מתן מענה משמעותי לילדים עם אתגרים רגשיים ולימודיים

ישנם ילדים, המתקשים למצוא את עצמם במרחב הכיתתי, הם חווים תחושות תסכול וכישלון, לעיתים ניתן להם, סיוע פרטני, בתוך הכיתה, או מחוצה לה. יחד עם זאת, התחושה שלהם היא של חריגות- הם לא כמו הכלל. ימי החופש מאפשרים להם, להיות חלק מקבוצת השייכות, מבלי להיות נפרדים, ואף להיות מובילים, לתת מקום ליצירתיות שלהם, ולחוות תחושות של הצלחה ומסוגלות.

שיפור מיומנויות חברתיות:

במסגרת ימי החופש מעודדות חברות הצוות את התלמידים לעבודת צוות, משחק ויצירה משותפים. ההמצאות של התלמידים במרחבי החופש מזמנת יצירת תקשורת והדברות פתוחה, חשופה סביב יצירה, דמיון, חיפוש אחר מעשה משותף השונה מהאופן בו מתקיים המפגש בכיתה. לדוגמה- באופן בו רואות המחנכות את כישורי התלמידים והן באופן בו הם מזמנות את השיח האישי הקרוב המתקיים בסביבה שונה מכיתת הלימוד. דגש נוסף שבא לידי ביטוי הוא ההרגל לעבודה עצמאית ללא הנחיה של מבוגר תוך יצירת קשרים חברתיים חדשים. תשומת לב המורים ממוקדת יותר בהקשרים החברתיים, ופחות במטלה

פיתוח שפה ומיומנויות תקשורת:

משחק חופשי במרחב החופש מעודד דמיון ויצירתיות שמתפתחים באמצעות שיחות בין הילדים, המשימות המשותפות בפעילות החופש דורשות תקשורת בין הילדים לביצוע המשימה, סביבת החופש מזמנת יותר משתנים והזדמנויות לא צפויות בהשוואה לסביבה בכיתה (למשל מזג האוויר, דברים שמוצאים ותופעות שנצפו בטבע). כל אלו מפתחים את אוצר המילים, את היכולת להקשיב ולשוחח בין עמיתים ומתוך כך מתחזקת גם האמונה של התלמידים בעצמם ופיתוח הכישורים החברתיים שלהם.

שיפור המוטיבציה ויכולת הריכוז:

התלמידים נדרשים להתרכז על מנת להבין ולבצע משימה. ניתנת לתלמידים הבחירה בפעילות המבוססת על סקרנותם הטבעית ועניין אישי ומתוך כך מתעוררת מוטיבציה פנימית אשר מגבירה את המוטיבציה ללמידה ויוצרת ריכוז לאורך זמן ממושך יותר. לתלמידים יש רצון להשתתף בפעילות ולעסוק בחקירת הסביבה הטבעית, הם מצפים ושמחים לחזור שוב לפעילות החופש ומשוחחים על כך גם בחזרה לכיתה ואף משתפים את המשפחה בבית.

העשרת הידע וההבנה:

בפעילות החופש אנו מעודדים את הילדים להתבונן בסביבה ולחקור אותה, תוך שימוש בחושים. הלמידה בחופש היא התנסותית ומוחשית. קל יותר להבין תופעות כאשר "רואים אותן בעיניים" או כאשר מתנסים בהן בפועל. בזכות הפעילות התלמידים לומדים להכיר את הסביבה הטבעית ומאפייניה, מבחינים בשינויים ולומדים על תהליכים טבעיים.

שיפור מיומנויות מוטוריות והתפתחותיות:

פעילות החופש מעודדת את התלמידים לעסוק בפעילות פיזית ובין היתר להשתמש בכלים, ציוד וחפצים. מתוך כך הפעילות משפרת את יכולת העמידה של התלמידים, שמירה על שיווי משקל, מיומנויות מוטוריקה עדינה, שימוש בכל הגוף, תיאום יד ורגל (ובכלל תורמת לחיזוק שרירים, כושר ולבריאות הפיזית) תוצרים נוספים של פעילות החופש בהקשר ההתפתחותי של התלמידים- פיתוח חשיבה יצירתית מבוססת דמיון

-הבניית מיומנויות ברמת חשיבה גבוהה כגון פתרון בעיות, בניית טיעונים והנמקה
-תועלות לבעלי ADHD – שהייה בשטח פתוח מפחיתה סימפטומים ומגבירה ריכוז
-הפחתת התנהגויות אלימות

שיפור יכולות התארגנות וידע טיילי

הילדים, לומדים להתכונן ליום החוץ, לארגן את התיק, את הזמן שלהם, הם מבינים כיצד יש להתלבש ליום חוץ על בסיס נסיונם האישי. יכולת זו באה לידי ביטוי בטיול השנתי, כאשר ההתארגנות אליו, ורמת הטיילות בו היו גבוהות.

חיבור לסביבה בה התלמידים חיים, וחיזוק הקשר בין הנלמד במרחב הבית ספרי לבית התלמיד.
המדבר הינו הסביבה הטבעית של התלמידים. בו חלקם מבילים בשעות אחר הצהריים, או עם משפחותיהם בטיולי שבת. למידת החוץ, מייצרת רלבנטיות לתוכן הנלמד, והקשרים טבעיים בין סביבתו הטבעית של התלמיד לבין בית הספר (לימוד בכיתה, לא תמיד נחוזה כרלוונטי לחיי היומיום). הפער בין מה שקורה בבית הספר לבין הבית קטן.

מגוון אפשרויות למידה

בכיתה על פי רוב, הלמידה היא למידה פרונטלית מובנית. בחוץ ניתן לקיים למידה "מזדמנת", המבוססת על מפגש עם מה שקורה ב"כאן ועכשיו" ונובעת מסקרנות התלמידים (לדוג' רואים את נדידת הציפורים בסתיו, ודרכה מדברים על נדידה, שינוי אקלים, ציפורים נודדות או יציבות ועוד), ולמידה "התנסותית", המאפשרת למידה דרך חוויה (לדוג' התלמידים צריכים להקים מחנה בטבע, המצריך מהם לתקשר זה עם זה, לוותר, ולזהות את צרכי האחר). מושג נוסף הוא למידה "קיוויתית" – זוהי למידה ללא התערבות כלל של מבוגר, אלא התלמיד מפענח לבד, או נשאר סקרן ומחפש תשובה (לדוג' לראות חור באדמה ולנסות להבין איך הוא נוצר, ומי עשה זאת).

עקרונות להפעלת יום חוץ-

פעילות החוץ הבית ספרית, נעשית תחת משנה סדורה, ואיננה "יציאה סתמית" אל מחוץ לבית הספר, והיא גם איננה תחליף לתוכנית הטיולים השנתית. על מנת להשיג תפוקות מירביות, ועל מנת להתאימה לכלל מורי ותלמידי בית הספר, ניסחנו מספר עקרונות מהותיים:

- סדר יום קבוע, המייצר הרגלים, כולל זמן פעילות חופשית ומשחק, פעילות מובנית, טקסי מעבר (פתיחה וסיכום), וזמן לארוחה.
- יש משמעות וחשיבות לסטינג הקבוע הכולל-
- מקום: המדבר/אגם ספיר.
- היציאה וההליכה למקום הפעילות היא חלק מהתכנית.
- היא מאפשרת לנו התייחסות לסביבה בה אנחנו הולכים - כביש/חוצים יישוב/מקומות או דברים נוספים שאנחנו רואים בדרך.
- מתקנים תומכים בסדר יום – מקום קבוע לריכוז, מרחב לארוחות ואכילה.
- צוות מיומן בטבע בעל תשוקה לתחום, העובר הכשרה מקדימה, וליווי תוך כדי.
- שילוב מאוזן בין פעילות המובלת ע"י הילדים (למידה מזדמנת/ למידה התנסותית). לבין פעילות מתוכננת ע"י הצוות (למידה מכוונת/מובנית).
- תפקיד אנשי הצוות ביום החוץ הוא בדגש על האינטראקציה החברתית, שילוב חוזקות, סגנונות למידה.
- נכונות לגמישות - לקבל את הבלתי צפוי
- חלוקת אחריות בתוך הצוות מבחינה לימודית, חברתית ובטיחותית.

מבנה יום הפעילות :

היבטים המשפיעים על תכנון יום החוץ-

מזג אוויר

מיקום

מצבת מורים ביום הפעילות

ביטול יום פעילות

****שילוב היכרות עם מרחבים/תחומים נוספים בימי החוץ**

התכנסות והערכות ליציאה- לפני היציאה לפעילות תתקיים התכנסות בכיתה.

בדיקת הציוד של התלמידים- כובע, מים, בגדים מתאימים. (רשימת הציוד קבועה וידוע להורים).

שירותים, ארגון לבוש מתאים ותרמילים.

תכנון היום עם הילדים – מה נעשה? החלפת רעיונות. נסיעה/הליכה למקום בו נקיים את הפעילות התלמידים אחראים על הציוד האישי שלהם בתרמילים.

הליכה למרחב הפעילות- הינה חלק אינטגרלי מהפעילות עצמה, יינתנו דגשים בטיחותיים, תעשה בנינוחות, בהתאמת הקצב, ומתוך סקרנות למרחב שמסביב, ניתן לקיים פעילות, הדרכה, שיחה תוך כדי, הן באופן יזום והן כמענה לסקרנות התלמידים.

הגעה והתארגנות במקום שהייה: הנחת הציוד במקום קבוע ומסודר (תיקים במעגל/מחצלת).

התלמידים שותפים לארגון המקום וסידור הציוד הנדרש.

נהלי בטיחות: הצוות מבצע הערכת סיכוני בטיחות וגם מוודא ניהול סיכונים עם התלמידים- איפה מותר לשחק/מה מותר לעשות/ממה להיזהר.

פעילות חופשית ומובנית: עד זמן האוכל התלמידים משחקים משחק חופשי כשהמבוגרים לא מכוונים אותם אלא מתבוננים ומסייעים במידת הצורך. זמן זה מאפשר לצוות החינוכי לצפות, לאפשר, להכיר את התלמידים, מבלי להיות מעורבים בהובלת הפעילות.

ארוחה: הילדים יושבים יחד עם הצוות במקום הארוחה (במעגל/בקבוצה).

זמן זה מאפשר שיחות עם התלמידים, הן לעיבוד ורפלקציה על מה שעשו והן לספר מה עניין אותם ומה ירצו לעשות בהמשך לאחר הארוחה/ או אם יש תוכנית מובנית.

פעילות מובנית: בהתאם למה שבחרו התלמידים או לתכנון של הצוות ממשיכים בפעילות. מטרת הפעילות המובנית היא לאפשר למורה לזהות מטרות חברתיות ולימודיות בכיתה, ולתת להן מענה.

התארגנות לחזרה: חוזרים לשבת במעגל, סיכום של היום, שמטרתו לאפשר לתלמידים (לא תמיד יהיה זמן לכולם) לעבד את תחושותיהם, ואת החוויות שעברו. התלמידים שותפים בארגון הציוד ולאחר החזרה לכיתה שותפים להחזרת הציוד למקום. (ניתן להציע שיהיו תורנים למשימות השונות)

זמן רפלקציה: הילדים מעבדים את החוויות והתחושות שלהם בדרכים מגוונות, אם בשטח למשל בהכנת ציור או איסוף ממצאים או בכיתה לאחר החזרה.

תקשורת עם ההורים: בעדכון השבועי נשתף את ההורים בפעילות שקיימנו ביום החוץ, ניתן לצרף תמונות או לשתף בפעילות מיוחדת אותה עשינו או יזמו התלמידים.

ניתן להזמין את ההורים להיות חלק מיום הפעילות כצופים/פעילים/תחומי תוכן רלוונטיים.

דגשים שחשוב לנו לשתף בהם את ההורים-

-תוכנית הלמידה בימי החוץ משתלבת בתוכנית הלימודים/בשבוע הלימודים.

-יום החוץ מסייע לצוות החינוכי בהתבוננות הרחבה על הילד.

-למידת החוץ כחלק מהתוכנית הפדגוגית - ייצוגים של יום החוץ.

תפקיד המחנכת/חברות הצוות - אין ספק שהצלחתו של כל מעשה חינוכי תלויה בראש ובראשונה בדמות המחנך, אישיותו, כישוריו והתשוקה שמניעה אותו. בלב התפיסה הפדגוגית עומדת הראייה שהמורה אינו "מורה" שנותן הוראות, מלמד או מעביר חומר אלא מתווך, מנחה ומאפשר. המתלהב – המחנך נותן דוגמה אישית לתלמידים. עליו להפגין את התלהבותו ממשחק הטבע. ניצוצות ההתלהבות שלו, יחד עם חומרים ומשאבים שיספק, יעודדו צמיחה של רעיונות חדשים, יצירתיות ודמיון. המתווך – המחנך מאפשר את הלמידה ומעצים אותה. הוא מפנה את תשומת ליבם של הילדים ומעודד אותם לשחק ולחקור. הוא משתמש בסביבה ובמה שהיא מזמנת ומחבר אותה לעניין של הילדים. הוא יכול להביא סיפור אישי או להעשיר את הלמידה ע"י שאלה מכוונות שתעודד התבוננות מעמיקה במה שמצאו. עליו להוביל את הילד מעבר לתחום הנוחות שלו על מנת לקדם אותו וללמידה והתפתחות. הוא יכול לפעול מול כל קבוצת הילדים או באופן פרטני עם ילד נבחר או קבוצה מצומצמת. הלומד – המחנך שותף לפעילות לצד הילדים: מתלכלך, חוקר, יוצר, בונה, לומד וחוגג איתם, בגובה העיניים. המחנך לא חייב לדעת הכל, להפך -רצוי שיכיר בכך שיש דברים שאינו יודע ולהיות פתוח ללמידה והתפתחות בכל עת. המתבונן – כשהילדים בפעילות על המחנך לסגת צעד אחורה ולתת להם את המקום לשחק ולחקור בעצמם. בהזדמנות זו עליו להפוך לצופה ולבחון את האינטראקציות שלהם בינם לבין עצמם ועם הסביבה. אז המחנך פנוי לבחון את הכישורים החברתיים, קצב ההתפתחות והקשיים האישיים של כל ילד. איסוף נתונים זה ישמש אותו לעיבוד בהמשך ולהכנה לקראת פעילות עתידית, פרטנית מול ילד נבחר או כללית עם הקבוצה. השומר – למחנך תפקיד בשמירה על בטיחות ונוחות הקבוצה. למשל: דאגה ללבוש, לשימוש נכון בכלים. עליו לדאוג להערכת סיכונים וניהולם, היערכות עם הצוות תוך שיתוף פעולה עם הילדים. המחבר - למחנך תפקיד ביצירת תקשורת עם הילדים, עם ההורים, עם המקום, עם הקהילה הרחבה וכן עליו לעזור לילדים בניהול דיונים ובפתרון קונפליקטים. המעבד - על המחנך להתבונן באופן רפלקטיבי על אירועי היום, לעבד את מה שהתרחש לתובנות שיסייעו לו בתכנון הפעילות בהמשך. עליו לסייע לילדים לערוך עיבוד דומה. המתעד - המחנך מתעד את הפעילות לשם עדכון ההורים באתר/ניוזלטר. מתעד גם את הלמידה וההתקדמות של הילדים.

נספח בטיחות פעילות יום חוץ-

יום לפני היציאה ליום החוץ-

-בדיקת מזג האוויר והתאמה וקביעת המסלול בהתאם.

- תזכורת להורים וילדים על היציאה והציוד הנדרש -

תיק נוח

כובע

בקבוק מים

נעלים סגורות

אוכל- שקית לאכילה בשטח.

יום היציאה ליום החוץ-

בכיתה-

בודקים נוכחות

בדיקת ציוד

מילוי בקבוקי מים

יציאה לשירותים

ספירת התלמידים ובדיקה נוכחות

הסבר על מהלך היום ומסלול ההליכה.

*להכין מראש- ג'ריקן מים לכל כיתה, תיק עזרה ראשונה לטיול (לבדוק תקינות של הציוד)

ספירת התלמידים מחוץ לבניין וקביעת מוביל ומאסף (מצוות בית הספר) עם ההגעה לשער מחכים לכולם וסופרים שוב לפני היציאה משער בית הספר.

ההליכה-

יש מוביל מהצוות ומאסף מהצוות

הולכים ביחד ככיתה (שומרים על פערי הליכה סבירים)

בכל מעבר של שער עוצרים לספירה של התלמידים.

חציית כבישים:

נאספים לפני החצייה על שפת המדרכה וסופרים פעם נוספת את התלמידים.

שני אנשי צוות נעמדים על הכביש מכל צד עם הפנים אל התנועה ומאבטחים את המעבר.

מסתכלים ביחד עם התלמידים שמאלה- ימינה- שמאלה ואם פנוי חוצים ביחד.

בזמן ההליכה לאורך הכביש - אין ירידה מהמדרכה או מהשביל של צד הכביש.

הגעה אל מרחב הפעילות

מניחים את התיקים במרוכז ומתיישבים במעגל.

מבצעים ספירה מחודשת.

מסבירים את "גבולות הגזרה" באופן ברור ומקיף

אם ישנם דגשים מסויימים למקום מתייחסים לכך:

"לא מתרחקים מעבר ל..."

"שירותים עושים שם..."

"לא מטפסים על..."

"שימו לב בשטח יש בזנטיים..."

הזזת אבנים מותרת אך בזהירות רבה

באגם- יש לערוך סריקה מקדימה לפני שהילדים מתפזרים לפעילות.

מזכירים את סדר היום ומחלקים בין אנשי הצוות באופן שמקיף את השטח בו משחקים התלמידים.

בארוחת הבוקר סופרים את התלמידים פעם נוספת.

לפני סיום: מזמינים את כולם לשבת במעגל, סופרים שוב את הילדים.

בודקים שהתיקים ארוזים, יש מים לכולם בתיק, כובעים על הראש ויוצאים כקבוצה אחידה (כיתה) . מוביל

ומאסף כמו בהגעה ליעד.

בסוף : בסיום (בכיתה או באוטובוסים) סופרים את התלמידים פעם נוספת.

דגשים נוספים:

*אם יש אנשים זרים באזור, חשוב להתייחס לכך בתדריך, ולהיות קרובים יותר לתלמידים.

*איסוף של תלמיד על ידי הורה במהלך היום- מבוגר מהצוות ילווה את התלמיד עד מפגש עם ההורה.

*נוהל פציעה- נפעל על פי נהלי בית הספר - יידוע המזכירה/דיווח למוקד בריאות משרד החינוך / עדכון

ההורים ופעולה לפי נוהל והנחייה.